

de maasgouw

TIJDSCHRIFT VOOR LIMBURGSE GESCHIEDENIS EN OUDHEIDKUNDE

Uitgegeven door Limburgs Geschied- en Oudheidkundig Genootschap

*
Adres van de administratie:
Bondefantemuseum
Maastricht
*

JAARGANG 83
1964
AFLEVERING 1

*
Adres van het secretariaat der redactie:
Bondefantemuseum
Maastricht
*

PEEL = PEDE — LO = VEEN — BOS

GEOGRAPHIE EN NOMENCLATURE

IN 1670 schreef Jacob van Oudenhoven: „De Peel is Veen of Moer, beslaet in zijn begriip de grootte van omtrent de twee mijlen Landts.”¹⁾ Dit was ongetwijfeld een te geringe opgave, want in 1719 schreef J. Knippenbergh, dat de Peel zich van Nederweert tot Grave, d.w.z. over een lengte van bijna 12 uren, uitstreckte ²⁾.

In 1803 beschreef Hazewinkel de Peel als een moeras van ongeveer 10 uren lengte en maximaal 3 uren breedte ³⁾. Maar in 1920 be- weerde A. F. van Beurden, dat dit gebied 15 uren lang en 4 uren breed was ⁴⁾. Tenslotte schreef Ir C. F. Egelie:

Onder de Peelstreek moet in grote trekken worden verstaan het gebied tussen de Maas en de Zuid-Willemsvaart, van Weert in het zuiden tot het dorp Zeeland in het noorden ⁵⁾.

Deze ogenschijnlijk tegenstrijdige opinies kunnen zeer wel met elkaar in overeenstemming worden gebracht, als men een eerste onderscheid maakt tussen de Peelstreek (of het Peel- land) en het meer beperkte eigenlijke veengebied, en vervolgens binnen dit laatste nog eens een kerngebied onderscheidt.

Ten aanzien van het eigenlijke veengebied schreef Staring in 1856, dat het toen reeds tot een vierde van de oorspronkelijke grootte gekrompen was ⁶⁾. Tengevolge van cultivatie op grote schaal heeft zich dit inkrimingsproces sedertdien in zulk een versneld tempo voort-

gezet, dat er thans nog slechts weinig echt veengebied is overgebleven.

Al moge het landschap dan ook ingrijpend veranderd zijn, de vele toponiemen, waarin het woord *Peel* voorkomt, herinneren nog steeds aan de vroegere situatie. Zo vinden we op de kaart o.a. *Gasthuizerpeel*, *Graspeel*, *Principeel*, *Lage Peel*, *St. Odiliapeel*, *Peelstraat*, *Peelkant* (St. Anthonis), *Vredepeel*, (Overloon), *Klotterpeel*, *Veluwe Peel* (Asten), *Brunkpeel* (Helden), *Jodenpeel*, *Vinkenpeel* (Bakel), *Otter Peel* (Volkel), *Grote Peel* (Nederweert en Deurne), *Kaliste Peel*, *het Peelke* (Meyel), *Blauwe Peel* (Maasbree), *Moesselpeel*, *Kootspeel*, *Kruispeel*, *Roukespeel* (Weert), *Peelderwinkel* (Grathem), *Astensche Peel*, *Wanroijsche Peel*, *Meerselsche Peel*, *Ospeler Peel*, *Deurnsche Peel*, *Heidsche Peel*, *Heitraksche Peel*, enz.

Ofschoon deze toponiemen op onderdelen van de ene grote *Peel* slaan, hebben ze toch de oorspronkelijke betekenis van die naam enigszins vertroebeld. Naar aanleiding van de veranderingen in het landschap heeft het toponiem *Peel* namelijk een tweede betekenis gekregen, die het aanvankelijk niet had; van een eigen- naam werd het een soortnaam. Had men die naam eertijds uitsluitend als eigennaam voor een welbepaald veengebied gebruikt, later werd hij als soortnaam ook toegepast op poelen, die tengevolge van het afgraven van het veen ontstonden, en op natuurlijke vennen, moerassen en waterplassen, waar van veenvorming nauwelijks sprake was. Zo is de *Heelder Peel*, ten zuiden van Horn langs de Napoleonsweg, slechts een meertje zonder enige veenvorming ⁷⁾.

Ten einde de juiste verklaring voor het toponiem *Peel* te vinden, dienen we ons dus op de eigenaam en het daarmee oorspronkelijk aangeduide landschap te baseren. De oudste ons bekende vormen hiervan zijn: *Pedelo* (1108–1122), *Pedele* (1192)⁸⁾, *Pedel* (1400)⁹⁾ en *Pedelant* (1363, 1419 en 1495)¹⁰⁾.

VERKLARINGEN VAN HET WOORD „PEEL”

De vele verklaringen van dit toponiem kunnen gegroepeerd worden onder *Palus*, *Poel*, *Pedel*, *Paddle*, *Peat* en *Pede* of *Pitha*.

PALUS?

Reeds in 1740 schreef Wagenaar:

De naam van *Peel* schynt van het Latynsche Woord *Palus*, *Moeras*, gemaakt te zyn. Te Harderwyk was wel eer een Poortje, dat, om dat het naar een Moeras uitliep, het *Peelenpoortje* genoemd werd¹¹⁾.

Deze opinie werd gedeeld door Van der Aa¹²⁾, Roukens¹³⁾, Schönfeld¹⁴⁾, Moerman¹⁵⁾ en Maas¹⁶⁾. Roukens was zelfs van mening, dat de *Peel* haar naam direct van de Romeinen zelf gekregen had¹⁷⁾, terwijl Maas, die zich daarbij aansloot, als volgt uitweidde:

Als men eenmaal weet, dat de Romeinen deze streek gekend hebben.... dan ligt de conclusie voor de hand, dat de naam „*Peel*” afkomstig is van de Romeinen, nl. van het woord „*palus*” = moeras, water, meer, vijver. De Romeinen hebben het woord als soortnaam gebruikt. (Later eigenaam geworden)¹⁸⁾.

Zonneveld ging nog een stap verder en schreef: „de Romeinen noemden dit gebied: *Locus paludanus* = moerassig gebied (*palus* = moeras).”¹⁹⁾

Tegen een afleiding uit „*palus*” spreken evenwel de oude vormen van dit toponiem.

POEL?

In 1870 schreef Franquinet:

.... 't woord *peel*.... *moeras*, wortelachtig en *nat land* beteekent. Het is ongetwijfeld met *poel*, oud-noordsch *pula*, verwant. In 't platduitsch zegt men nog *piel* voor een *sumpf*²⁰⁾.

In 1911 werd diezelfde opinie nogmaals door Potonié geuit; hij schreef:

Man könnte vielleicht an eine Verwandtschaft mit dem niederrheinischen *pul* = „kleiner Teich”, „Pfuhl” denken. Diesem entspricht im holländischen *poel* (spr. *pul*), hochdeutsch *Pfuhl*, mittelhochdeutsch *pfuol*, *phuol*, altsächsisch *pol*, was wahrscheinlich auf das Keltische zurückgeht....

verwandt hiermit ist das lateinische *palus* (*paludis*) „Sumpf”....²¹⁾

Ook deze interpretatie moet op grond der oude vormen van het toponiem *Peel*, ongeldig verklaard worden.

PEDEL?

Volgens een andere opinie zou de eigenaam *Peel* van het woord *pedel* afkomstig zijn²²⁾. Volgens deze opvatting zou *pedel* echter een soortnaam, m.a.w. een gangbaar Nederlands woord, geweest zijn, dat als eigenaam aan een bepaald landschap bleef kleven.

Verdam, die deze visie aanvaardde²³⁾, merkte evenwel op, dat de eigenlijke betekenis van dit *pedel* niet vast stond; daarom baseerde hij zich op de eigenaam *Pedel* en hield hij „laag land, land aan water gelegen of door water doorsneden, veenland, broekland” voor waarschijnlijk. Ook Franck en van Wijk namen deze afleiding van de eigenaam *Peel* uit het woord *pedel* aan²⁴⁾.

Carnoy baseerde zich eveneens hierop, maar voerde dit woord toch weer op het Latijnse *palus* terug. Volgens hem had men in het volkslatijn een woord *padule* gebruikt. Hij schreef aldus:

un immense marécage.... C'est le *Peel*, forme contractée du moyen néerlandais: *pedel* „marais”, terme dont l'histoire est obscure mais qui, en fin de compte, semble bien avoir été emprunté au latin *palus*, *paludis* „marais” lequel, en bas latin, se disait *padule* par métathèse de consonnes.

In een voetnota verklaarde hij:

C'est à cette forme *padule* que remontent par exemple, le roman: *padure* „forêt”, le toscan *padule*, le portugais *paul*. Notre *pedel* suppose **padila*, germanisation de *padule* avec la finale bien connue: *-ila*.

En hij voegde hieraan toe: „Le mot *peel* apparait en Belgique dans le collectif *pelt* de *Overpelt*, *Neerpelt*, etc.”²⁵⁾

Op grond hiervan nam ook Schönfeld een Middelnederlands woord *pedel* aan ²⁶). En ook hij zocht een afleiding uit het Latijnse *palus* via het „vroegvulgairlatijnse” *padule*. Voor dit laatste beriep hij zich op Janssen ²⁷) en Carnoy ²⁸). Moerman nam daarop dit zogenaamde Middelnederlandse *pedel* in de betekenis van „moerasland, turfland” over ²⁹).

Een essentieel bezwaar tegen deze interpretatie is, dat er niets omtrent een Middelnederlands, of zelfs ook maar een Germaans, woord *pedel* bekend is.

Bovendien is de eigennaam *Pedel* ons inziens een afzwakking van oudere vormen: *Pedelo* en *Pedele*. Men heeft dit toponiem dus ten onrechte voor een soortnaam gehouden.

PADDLE – PUDDLE?

Wegens het zo juist genoemde bezwaar hield Eshuis een verband met het Engelse werkwoord *to paddle*, d.w.z. in het water plassen, voor mogelijk ³⁰), hetgeen door Thiadens gecopieerd werd ³¹).

Dit suggereerde aan schrijver dezes een onderzoek naar de mogelijkheid van een afleiding uit het Angelsaksische en Nederduitse woord *pudd*, dat „graaf” of „voor” betekende ³²), en dat als diminutieven het Engelse *puddle* (Middel-Engels *podel* en *puddel*) en het Duitse *Pudel* of *Pfudel* heeft.

Momenteel is de betekenis van *puddle*: „plas, modderpoel”, maar vroeger had dit woord een wijdere betekenis en werd het gebruikt om een vijver, een put of zelfs een uitgebreid moeras (extensive slough or swamp) aan te duiden ³³). Ook voor het Nederduitse *Pudel* en het Hoogduitse *Pfudel* worden de betekenissen van „poel” en „moeras” opgegeven ³⁴).

In plaats van in *Pfudel* een afleiding uit *Pfuhl* te zien, zoals algemeen aanvaard wordt, zijn wij veeleer een voorstander van de omgekeerde etymologie.

Zodoende zijn we weer bij het Nederlandse *poel* aangeland, en hebben wij dus het antwoord op onze vraag nog niet gevonden. De enige winst, die wij hierbij geboekt hebben, is het inzicht, dat *poel* niet van het Latijnse *palus* komt.

De vormen *Pedelo* en *Pedele* zijn *andermaal een afdoende bezwaar tegen genoemde interpretaties*.

PEAT?

Mansion vermeldde het Engelse woord *peat* in verband met het toponiem *Peel*, maar aangezien

dit alleen *t*-vormen vertoont, hield hij een dergelijke afleiding niet voor waarschijnlijk ³⁵). De betekenis van dit woord, nl. „turf” of „veen” is evenwel zo frappant, dat men daaraan niet zonder een nader onderzoek mag voorbijgaan.

Peat gaat terug op het 13e eeuwse woord *pete*, dat uit het Schots stamde, en identiek was met het Oud-Keltische *pet*, het Oud-Ierse *pit* en het „Welshe” *peth*. Al deze woorden betekenen „portie, stuk” ³⁶). In de Schotse turfgraverijen stak men de turf in de vorm van „brikken”; deze turf-brikken kregen daarom de naam *petes*. In Schots-Latijnse en Anglo-Latijnse documenten der Middeleeuwen komt dit woord als *peta* voor, en worden turfgraverijen aldaar *petaria* genoemd ³⁷).

Du Cange’s verklaring van *peta* als een afleiding van het Nederlandse *pet* of *put*, in de betekenis van *lacus, locus palustris*, d.w.z. meer, moerasachtige plaats, komt in strijd met de historische gegevens ³⁸). Diezelfde gegevens sluiten o.i. ook een verband met het woord *Peel* uit.

PEDE OF PITHA!

Wij vinden de weg naar de juiste verklaring van het woord *Peel* via een vergelijking met de verwante toponiemen *Pede* (plaats en rivier in Belgisch Brabant), *Pedebroek* (te Anderlecht, België), *Peelo* (bij Assen, Drenthe) en *Pehlen* (in Lippe, Duitsland).

De oude vormen van genoemd *Pede* luiden: *Pethe* (1144 en 1164), *Pedhe* (1154 en 1180), *Pythia* (1164), *Pithe* (1175), *Peh*, *Peetde* (12e eeuw), *Peda* (1209, 1219 en 1222), *Pithia* (1215), *Pede* (1217 en 1223), *Pedebeke* (1268)³⁹).

Pedebroek heette in 1175: *Pithebruc* ⁴⁰); oude vormen van *Peelo* waren: *Pithelo* (1040) ⁴¹) en *Pedele* (± 1300) ⁴²), terwijl *Pehlen* in de 12e eeuw *Pythelon* genoemd werd ⁴³).

Carnoy, die eerst in *Pede* het woord *padde* of *pedde* (kikvors) meende te zien ⁴⁴), kwam op grond der oude vormen van die plaats- en riviernaam tot de overtuiging, dat een Germaans **pitha* (identiek met het Angelsaksische *pitha*) „sponsachtige materie” betekende ⁴⁵). Van dit *pitha* kwam hij tot een verondersteld Germaans **pithila*, waaraan hij de betekenis „moeras” gaf en waarop hij de naam *Peel* terugvoerde ⁴⁶).

Gysseling ging een stap verder en gaf aan het woord *pitha* zelf de betekenis van „moeras”. Voor het toponiem *Peel* gaf hij een dubbele

verklaring, nl. een collectief **pithilja* en een samenstelling met *lauha* (bosje op hoge zandgrond) 47).

Reeds veel vroeger had Jellinghaus in de oude vorm *Pythelon* (Pehlen in Lippe) een woord *pith* gevonden, dat hij via het Angelsaksische *pitha* verklaarde. Hij bracht daarop dit woord tevens in verband met het Middelnederlandse *pedik* en het Westfrieze *pik*; dit laatste betekent „taaie veenmassa” 48).

Hier zijn we op het goede spoor; het Middelnederlandse *Pede*, *Pethe* of *Pithe* is inderdaad identiek met het Angelsaksische *pitha*. Dit woord betekent evenwel niet „moeras”, maar „merg, sponsachtig weefsel in planten”. Dit was trouwens ook de betekenis van het Middelnederlandse *pedik* of *peddick*. Ons hedendaagse Nederlandse woord *pit* gaat eveneens via het Middelnederlandse *pitte* op dit *pitha* terug. Op grond van samenstellingen, zoals *kerse-pit*, *pruime-pit* enz., heeft dit woord in onze tijd de bijbetekenis van „hard” gekregen. Doch de oorspronkelijke betekenis moet ook hier „sponsachtig zacht planten-weefsel” geweest zijn, zoals dit thans nog het geval is met het Engelse *pith* 49).

De naam *Pedelo* geeft te kennen, dat men een karaktertrek van het landschap uitdrukte; daaruit volgt o.i., dat *pede* het veen aangaf, dat zich *aan de oppervlakte* vertoonde.

DE GROTE WERKEN VAN HET KLEINE VEENMOS

Onder deze titel beschreef Kees Hanna de rol, die de veenmossen, *Sphagnum* genaamd, gespeeld hebben in de formatie van onze venen⁵⁰). Veen ontstaat uit allerlei vegetatie, waaronder *Sphagnum* wel een heel voorname plaats inneemt.

In de natuurlijke ontwikkeling van de Peel kan men drie grote periodes onderscheiden. Na de vorming van de *sapropeel* of veenmodder (ook wel „sloop” of „smeer” genoemd), het *riet-veen* en het *zegge-veen*, waren de poelen in dat gebied zo goed als verland. Daarop volgde een periode van *bossen*, waarin achtereenvolgens berken, hazelaars, elzen, pijnbomen, eiken, linden en beuken verschenen. Tenslotte namen de *veenmossen* over en werd de Peel tot het veenlandschap van de historische tijd.

Deze mossen gedijen zeer wel op een schrale voedingsbodem. Daar ze in staat zijn het regenwater vast te houden, zijn ze zelfs niet van het

grondwater afhankelijk. Ze hebben dan ook geen wortelachtige verankering. Bij voldoende regenval groeien ze zo snel aan, dat ze zich als een dik pakket over grote oppervlakten uitbreiden. Daarbij sluiten ze de grond zo volkomen af, dat de wortelademhaling der bomen onmogelijk wordt en het bos ten onder gaat. Bovendien kan onder die omstandigheden de onderste afstervende laag van de veenmossen zelf niet vergaan doch slechts verrotten. En daar die laag van boven blijft aangroeien, ontstaat er een steeds dikker wordend turfpakket.

Dit nu heeft zich ook in de Peel afgespeeld. Van bepaalde kernen uit groeiden de Peel-venen over grote oppervlakten; het proces versnelde of vertraagde al naargelang natte en droge periodes elkaar afwisselden⁵¹).

Deze observaties beantwoorden volledig aan de betekenis, die wij aan het element *Pede* gegeven hebben. De Peel-venen, die tot deze benaming aanleiding gaven, ontstonden immers niet onder water (een „veen” is geen „ven”), doch vormden sponsachtige lagen aan de oppervlakte. *Het was deze oppervlakte, die „Pede” genoemd werd.*

HET TOPONYMISCH ELEMENT „LOO” OF „LO”

Over de betekenis van *loo* of *lo* is er heel wat gedisputeerd, en zelfs thans heerst er nog geen volkomen eenstemmigheid. Sommigen aanzagen het als synoniem met het Latijnse *locus* (plaats), anderen beschouwden het als een hoogte bij rivieren of moerassen (*locus altus adjacens stagnis, torrentibus aut paludibus*), en weer anderen hielden het voor een „hoogte, die met bomen bedekt is”. Ook werd door sommigen, wegens het IJslandse *la* en het Oudduitse *laos*, aan *lo* de betekenis „water” gegeven.

Op grond van historische bronnen en taalkundige vergelijkingen kwam Franquinet tot de conclusie, dat „bos” de juiste betekenis was. Zo vermeldde een auteur uit de 10e eeuw, dat men destijds met dit woord een *obumbratio nemorum*, d.w.z. een schaduwrijke plek in het bos aanduidde. Ook de 13e eeuwse dichter Walther von der Vogelweide gebruikte *lo* in de betekenis van „bos”. Het Oud-Hoogduitse *loh* was equivalent aan het Latijnse *locus*, d.w.z. „bosje”, terwijl het Middel-Hoogduitse *loh* veeleer „laag kreupelhout” betekende. Thans wordt *loh* en *lohe* in Beieren nog gebruikt om een bos aan te duiden⁵²).

Toch is daarmee het probleem nog niet ten volle opgelost. Zowel een studie van de zeer talrijke *lo*-toponiemen alsook een vergelijking met het Angelsaksische *leah* leidt tot een meervoudige betekenis. Soms schijnt dat woord „bos” aan te duiden, soms schijnt het op een „open plek in een bos” te slaan, en andermaal schijnt het een combinatie van beide betekenissen te zijn, d.w.z. een gebied, dat gedeeltelijk bebost en gedeeltelijk open is ⁵³).

Aangezien *holt* of *hout* het gewone woord voor „bos” was, zo valt het te verwachten, dat *lo* een speciaal soort bos aanduidde. Als men bovendien rekening houdt met een mogelijke geleidelijke verschuiving in betekenis, lijkt ons de meest voor de hand liggende verklaring, dat *lo* „uitgedund bos” betekende, d.w.z. een bos met kale plekken. Daarbij kan men, op grond der plaatselijke situaties, gerust de bijbetekenis „op hoge zandgrond” voegen, die Gysseling aan dit woord wil toekennen ⁵⁴).

Wanneer wij nu de toponiemen in de Peelstreek onder de loupe nemen, worden we aanstonds getroffen door het groot aantal plaatsnamen, die met bebossing in verband staan. Ze kunnen in drie groepen verdeeld worden, naargelang ze het element *-lo*, *loo* of *loon* bewaard hebben, ofwel dit element tot de uitgang *-el* omgevormd hebben, dan wel door de uitgang *-rode*, *-rade* of *-ray* de ontbossing ter plaatse vermelden.

Tot de eerste groep behoren: *Loo* (bij Panningen), *Loon* (bij Liessel), *Berkelo* (onder Horst), *Everlo*, *Meerlo*, *Melderslo*, *Merselo*, *Oirlo*, *Oploo*, *Overloon* en *Weverslo*.

Onder de tweede groep vallen: *Boekelo* (= *Beuk-lo*), *Bottel* (*Botte-lo*; vgl. *Bottelare* in Oost-Vlaanderen), *Grotel* (*Grote-lo*), *Handel* (*Haen-lo*; *Hagen-lo*?) ⁵⁵), *Leensel* (*Ledens-lo* of *Leiens-lo*?), *Liessel* (*Lies-lo*; vgl. *Lieshout* en *Liesbos*), *Meyel* (*Mey-lo*), *Ommel* ⁵⁶), *Roggel* ⁵⁷), *Vaarsel* ⁵⁸), *Volkel* ⁵⁹), *Hunsel* (*Huns-lo*; vgl. *Hunsbeek* onder *Born* en *Hontslo* in Zuid-Holland), en misschien ook *Bakel* (714 *Bagoloso*, 721 *Baclaos*, 1069 *Bacle* ⁶⁰) en *Ospel* (*Ospel-lo*?) ⁶¹). Of *Hersel* (vgl. *Heersel* bij *Oirschot* en *Hersele* bij *Aalst*) hieronder dient gerekend te worden, valt niet zo direct uit te maken. *Mortel*, dat „drassige grond” betekent (vgl. *Mortel* bij *Gemert*, *Roggel*, *Nistelrode*, *Hogeloon*, *Lieshout*, *Deurne* en *Helvoort*) en *Budel* (779 *Budilio*, 844 *Bodilio*, 947 *Budil*, *Butil*) ⁶²) vallen klaarblijkelijk hierbuiten.

Castenraay (in de volksmond: *Kasele*), *Venray* (1224 *Rodhe*, 1400 en 1485 *Venrode*, 1490 en 1500 *Rode*, 1530 *Venrode*) ⁶³), *Tienray* (1485 *Tinrode*, 1558 *Tienrade*) ⁶⁴), *Wanroy* en *Nistelrode* getuigen van het rooien (roden) van bossen.

Het spreekt vanzelf, dat deze toponiemen niet in verband kunnen staan met de bossen, die vóór het optreden der veenmossen het Peelgebied bedekten. Sommige dezer *lo*'s kunnen evenwel teruggaan op bossen, die ruim 2000 jaren geleden ontstonden. Toen begon immers een droge periode en moesten de veenmossen het veld ruimen voor hei en bos. Sedertdien is er weer een vochtige periode ingetreden en zijn de mossen opnieuw beginnen te groeien ⁶⁵).

Hoe het ook zij, thans wordt het eigenlijke (vroegere) veengebied nog op vele plaatsen afgewisseld door heidevelden en bossen. Vóór het ingrijpen van de mens moeten deze laatste aanzienlijk uitgestrekter geweest zijn. Op kale plekken in die bossen werden de nederzettingen opgetrokken, die tot heden naar deze *lo*'s genoemd worden.

Al de voorgaande gegevens samenvattend kunnen we aan *Pedelo* de betekenis geven van „Bos met sponsachtige plekken” of kortweg: „Veen-bos”.

DR. ARTHUR SCHRIJNEMAKERS

1) Jacob van Oudenhoven, *Beschrijvinge van de Meyerye van 's Hertogenbossche* (1670).

2) J. Knippenbergh, *Historia Ecclesiastica Ducatus Geldriae* (Brussel 1719), p. 6.

3) H. C. Fil. S. Hazewinkel, *Geschied- en Aardrijkskundige Beschrijving der Stad en Meierij van 's-Hertogenbosch* (Nijmegen 1803).

4) *Het Land van de Peel*, onder redactie van M. Kemp, met medewerking van vele deskundigen in het Peelgebied (Maastricht - Veldeke - 1955), p. 41.

5) *Op. cit.*, p. 19.

6) *Mededelingen van het Botanisch Museum en Herbarium van de Rijksuniversiteit te Utrecht* nr. 94 (1946), p. 27.

7) *Het Land van de Peel*, p. 41.

8) Maurits Gysseling, *Toponymisch Woordenboek van België, Nederland, Luxemburg, Noord-Frankrijk en West-Duitsland* (1960), p. 789.

9) *Nomina Geographica Neerlandica*, III (1893), p. 214; wij zijn er niet geheel zeker van of die vorm wel op onze Peel sloeg.

10) *Op. cit.*, II (1892), pp. 91 en 94; IX (1934), p. 109.

11) J. Wagenaar, *Tegenwoordige Staat van Staats-Brabant* (1740).

12) Van der Aa, *Aardrijkskundig Woordenboek der Nederlanden*, IX (Gorinchem 1847), s.v.

13) Win. Roukens, *Limburg, Land, Volk en Cultuur*

- (1941), p. 40; *Heemkunde Cursus van Limburg*, z.j., p. 178.
- ¹⁴) M. Schönfeld, *Veldnamen in Nederland* (Amsterdam 1950²), pp. 138-139.
- ¹⁵) H. J. Moerman, *Nederlandse Plaatsnamen* (Leiden 1956), p. 181.
- ¹⁶) *Het Land van de Peel*, p. 44.
- ¹⁷) Zie nota 13.
- ¹⁸) Zie nota 16.
- ¹⁹) *Het Land van de Peel*, p. 15.
- ²⁰) *Jaarboekje voor Limburg* (1870), pp. 172-173.
- ²¹) H. Potonié, *Die rezenten Kaustobiolithe und ihre Lagerstätten*, II. *Die Humusbildung*, I (1911) (Abh. kgl. Preusz. Geol. Landesanstalt N. F. 55).
- ²²) *Nomina Geographica Neerlandica*, III (1893), p. 214.
- ²³) Verwijs en Verdam, *Middelnederlandsch Woordenboek ('s-Gravenhage 1907)*, s.v.
- ²⁴) Franck's *Etymologisch Woordenboek der Nederlandsche Taal*, 2e dr. door N. van Wijk ('s-Gravenhage 1912), s.v.
- ²⁵) Albert Carnoy, *Origine des Noms de Lieux des Environs de Bruxelles*, z.j., p. 51; *Handelingen Top. & Dial.*, X, pp. 34, 51 vv.
- ²⁶) M. Schönfeld, *Op. cit.*, pp. 138-139.
- ²⁷) *Onze Taaltuin*, I, p. 377 vv.
- ²⁸) Albert Carnoy, *Origines des Noms des Communes de Belgique* (Louvain 1948), p. 537.
- ²⁹) H. J. Moerman, *Op. cit.*, p. 181.
- ³⁰) H. J. Eshuis, „Ligging en Naamsafleiding van de Peel”, *Palynologisch en Stratigrafisch Onderzoek van de Peelvenen* (Mededelingen van het Botanisch Museum en Herbarium van de Rijksuniversiteit te Utrecht, nr. 94) (1946), pp. 27-28.
- ³¹) *Het Land van de Peel*, p. 54.
- ³²) Joseph Bosworth, *An Anglo-Saxon Dictionary* (Oxford-London 1898), p. 779.
- ³³) James A. H. Murray, *A New English Dictionary on Historical Principles*, vol. VII, pt. II (Oxford 1909), p. 1566.
- ³⁴) Trübners *Deutsches Wörterbuch*, 5. Band (Berlin 1954), p. 222; J. Grimm & W. Grimm, *Deutsches Wörterbuch*, 7. Band (Leipzig 1889), koll. 1817-1818.
- ³⁵) J. Mansion, *De Voornaamste Bestanddeelen der Vlaamsche Plaatsnamen* (Brussel 1935), p. 127.
- ³⁶) *The Encyclopaedia Britannica*, 11th ed., vol. XXI (New York 1911), p. 31; Funk & Wagnalls, *New Standard Dictionary of the English Language* (New York - London 1934), p. 1818; Noah Webster, *An American Dictionary of the English Language* (Chicago s.a.) p.807.
- ³⁷) James A. H. Murray, *A New English Dictionary on Historical Principles*, vol. VII, part I (Oxford 1905), pp. 595-596.
- ³⁸) D. du Cange, *Glossarium Mediae et Infimae Latinitatis*, Tom. 6 (Niort 1886), p. 295.
- ³⁹) Gysseling, *Op. cit.*, p. 788; Carnoy, *Origines etc.*, p. 537; Mansion, *Op. cit.*, p. 127.
- ⁴⁰) Gysseling, *Op. cit.*, p. 789.
- ⁴¹) *Nomina Geographica Neerlandica*, III (1893), p. 352.
- ⁴²) *Op. cit.*, V (1901), p. 117.
- ⁴³) Moerman, *Op. cit.*, p. 182.
- ⁴⁴) Carnoy, *Origine . . . Bruxelles*, p. 149.
- ⁴⁵) Carnoy, *Origines . . . Belgique*, p. 537.
- ⁴⁶) *Onze Alma Mater* (Orgaan van de Vlaamse Leergangen te Leuven), III (1949), p. 17.
- ⁴⁷) Gysseling, *Op. cit.*, pp. 788-789.
- ⁴⁸) Jellinghaus, *Westfälische Ortsnamen* (1923³).
- ⁴⁹) James A. H. Murray, *Op. cit.*, vol. VII, part II (Oxford 1909), p. 919; Bosworth, *Op. cit.*, s.v.
- ⁵⁰) Kees Hanna, *Landschappen in Nederland* (Amsterdam 1961), pp. 69-75.
- ⁵¹) Hanna, *Loc. cit.*; *Het Land van de Peel*, pp. 3-17 en 54-57.
- ⁵²) *Annales de la Soc. hist. et archéol. à Maestricht*, I (1854-55), pp. 124-125; *Jaarboekje voor Limburg 1867*, p. 131.
- ⁵³) A. H. Smith, *English Place-Name Elements*, Part II (English Place-Name Society, volume XXVI) (Cambridge 1956), pp. 18-22; Moerman, *Op. cit.*, pp. 146-151.
- ⁵⁴) Gysseling, *Op. cit.*, *passim*.
- ⁵⁵) J. de Vries, *Woordenboek der Noord- en Zuid-Nederlandse Plaatsnamen* (Utrecht-Antwerpen 1962), p. 70.
- ⁵⁶) *Op. cit.*, p. 127.
- ⁵⁷) *Op. cit.*, p. 144.
- ⁵⁸) *Op. cit.*, p. 172.
- ⁵⁹) *Op. cit.*, p. 177.
- ⁶⁰) Gysseling, *Op. cit.*, p. 95.
- ⁶¹) J. de Vries, *Op. cit.*, p. 129.
- ⁶²) Gysseling, *Op. cit.*, p. 201.
- ⁶³) *Nomina Geographica Neerlandica*, II (1892), p. 78; Jos. Habets, *Geschiedenis . . . Bisdom Roermond*, I (1875), p. 357.
- ⁶⁴) Jos. Habets, *Op. cit.*, p. 357.
- ⁶⁵) Kees Hanna, *Op. cit.*, p. 74.

Aantekeningen bij „Peel = Pede-Lo = Veen-Bos”

NAAR aanleiding van het artikel „Peel = Pede-lo = Veen-bos”¹⁾ ontving de auteur enkele brieven met vermeldenswaardige opmerkingen, aanvullingen en verbeteringen.

De heer A. L. G. Janssen uit Oostrum-Venray merkte op, dat de *Vredepeel* niet tot de Brabantse gemeente Overloon maar, evenals de *Heidsche Peel* en de *Meerselsche Peel*, tot de Limburgse gemeente Venray behoort.

De heer J. Linssen uit Roermond vestigde er de aandacht op, dat de *Peel* in 1359 tweemaal als *den Pedel* vermeld werd²⁾. Tevens vond hij voor de plaats *Peij* onder Echt de vorm *Pede* (1403)³⁾.

Schrijver dezes heeft die oorsprong van de plaatsnaam *Peij* reeds lang vermoed, maar aangezien hem geen oude vormen bekend waren, kon hij geen zekerheid in deze verkrijgen. Eerlijkheidshalve dienen we hier te vermelden, dat J. de Vries in 1962 eveneens het vermoeden uitte, dat de plaatsnamen *Peij* en *Pede* (België) een gelijke oorsprong en betekenis zouden kunnen hebben⁴⁾.

Op grond van die informatie kunnen we *Engelbrecht van Pede*, die in de „Contschap van den Walt ende Broick tot Echt” (midden 14e eeuw) genoemd werd⁵⁾, als een inwoner van *Peij* beschouwen.

Dat *Pede* ook hier met „veen” in verband stond, blijkt zowel uit de bodemgesteldheid ter plaatse alsook uit de Echter archieven. Zo was er in 1551 sprake van *torfsstechen* (turfsteken⁶⁾, en werd de weg, die door *Peij* en over de Pepinusbrug loopt, in de 18e eeuw „den wegh door het *torffbroeck*, gaende naer het Broeck” genoemd⁷⁾.

Onder verwijzing naar de plaatsnaam *Breyel* (ten O. van Venlo), die uit *Breidele* ontstond⁸⁾, vroeg de heer Linssen zich af of we in *Meyel* wellicht een parallel-geval dienen te zien, zodat dit toponiem uit een **Meidele* of **Medele* kan worden afgeleid.

Vooreerst valt op te merken, dat ook J. de Vries deze plaatsnaam op een **Medelo* wenst terug te voeren en er de betekenis „grasrijk bos” aan wil geven⁹⁾. Een gehucht onder Zwevegem (België) heet *Medele*; het ontleent die naam aan het gelijknamige bos, dat in 966, 1035 en 1038 als *Methela* voorkwam en in 1070 reeds *Medele* genoemd werd. Ook *Meel* onder Echtelt (Gel-

derland) heette eertijds *Medela* (1076–1081) en *Medele* (1196)¹⁰⁾.

Wanneer men nu verder weet, dat *Mey* of *Mei* jongere vormen zijn van *Mede* of *Made* (= hooiland, weide¹¹⁾), kan men *Mey-le* gerust als een afleiding uit *Mede-le* beschouwen. Oude vormen, die deze ontwikkeling voor *Meyel* zouden kunnen bevestigen, zijn ons echter niet bekend.

De heer J. v. d. Heijden uit Geleen stelde vast, dat de oudste vormen van *Nistelrode* alle *Nisterle* en *Nijsterle* luidden. Pas in het midden van de 14e eeuw verscheen *Nistelre*, dat later tot *Nistelroy* en *Nistelrode* werd¹²⁾. Bovendien breidde deze briefschrijver de lijst der *-lo*-namen in de Peel uit met *de Loo*, een gehucht onder Nistelrode, en *Loo*, een ander gehucht onder Uden. Tenslotte vermeldde hij de gehuchten *Donzel* en *Mensel* (vroeger *Meijnsel*) onder Nistelrode, die hij bij de tot *-el* omgevormde *-lo*-namen wenste onder te brengen.

Ook J. de Vries voerde *Mensel* op een **Menselo* terug¹³⁾. Zonder kennis van de oude vormen dier toponiemen valt echter niet met zekerheid uit te maken of we hier wel met echte *-lo*-namen te doen hebben. Zo werd de plaatsnaam *Meensel* (België) vroeger *Meinzele* (1132), *Mensel* (1151), *Mensela* (1156) en *Meinesele* (1220) geschreven¹⁴⁾. Met Carnoy¹⁵⁾ zag de Vries hierin een *-sele* of *-sali* (= woning) naam¹⁶⁾.

Donzele lijkt erg veel op *Donceel* (België), dat op *Doncere* (samentrekking uit *Dominus Cyricus*) terug gaat¹⁷⁾, maar laatstgenoemde naam is Romaans, terwijl eerstgenoemde als Germaans dient beschouwd te worden. *Donzele* kan zeer wel uit **Dong-sele* of **Donk-sele* ontstaan zijn; in dat geval kan er van een *-lo*-naam geen sprake zijn.

Men denke hier aan de Brabantse plaatsen *Steensel* en *Sterksel* die respectievelijk uit *Steensele* (1224 en 1440)¹⁸⁾ en *Sterkesele* (1172) of *Stercsele* (1172, 1210–11 en 1220)¹⁹⁾ ontstaan zijn en duidelijk *-sele*-namen vertegenwoordigen. Tot deze groep behoort ook *Susterseel*, dat eertijds *Sustersele* (1225)²⁰⁾ heette, en „*sele* aan de *Suestra* (Rodebeek)” betekent.

Of alle *Hunsel*-namen tot eenzelfde categorie behoren, valt niet zonder meer uit te maken;

sommige kunnen een bosnaam weergeven, terwijl andere op een *sele* kunnen slaan. J. Lindemans rekent ook *Liessel* tot de *-sele*-namen ²¹⁾. Op grond van de toponiemen *Lieshout* en *Liesbos* kunnen wij die zienswijze, zonder nadere bewijzen, niet delen.

De heer K. Hana uit Amsterdam gaf als zijn mening te kennen, dat het „lo” van *Pede-lo* wel altijd laag (c.q. kreupel-) bos zal geweest zijn:

Immers, op de bijzonder voedselarme verdroogde veenlagen hebben zich eigenlijk nergens flinke opgaande bossen ontwikkeld. Berk en eikehakhout zullen er de boventoon hebben gevoerd. De tegenwoordig alom geziene grove dennen kwamen er niet in voor — dit zijn sedert de Middeleeuwen steeds meer aangeplante „exoten”.

Tevens merkte de heer Hana op, dat in genoemd artikel zijn naam per vergissing met twee n's gespeld werd.

Hiermede is dus weer eens aangetoond, dat de Toponymie of Plaatsenkunde heel wat eisen aan haar serieuze beoefenaars stelt. In menig geval gaan die eisen de capaciteiten en faciliteiten van de enkeling te boven. Daarom worden de belangstelling en de medewerking der bovengenoemde heren dan ook zeer op prijs gesteld.

Zoals we met ons artikel over de „eygel” van Eygelshoven ²²⁾ duidelijk geïllustreerd hebben, ligt er nog al te veel Limburgse geschiedenis in de onverklaarde Limburgse plaats- en veldnamen verborgen. Welwillende samenwerking kan er aanzienlijk toe bijdragen om deze achterstand in te halen.

DR. ARTHUR SCHRIJNEMAKERS

¹⁾ *De Maasgouw*, Jrg. 83 (1964), koll. 1–12.

²⁾ J. A. Nijhoff, *Gedenkwaardigheden uit de Geschiedenis van Gelderland*, II, nr. 89, p. 117.

³⁾ Sloet en van Veen, *Register op de Leenaktenboeken van Gelre*, Deel Overkwartier (Arnhem 1904), p. 94.

⁴⁾ J. de Vries, *Woordenboek der Noord- en Zuid-Nederlandse Plaatsnamen* (Utrecht-Antwerpen 1962), pp. 132–133. Tevens tracht deze auteur diezelfde wortel te zoeken in de toponiemen *Paal* (Zeeland en Belgisch Limburg), *Padhuis* (Drente), *Peest* (Drente) en *Peize* (Drente).

⁵⁾ Jos. Habets, *Limburgsche Wijsdommen* etc. ('s-Gravenhage 1891), p. 351.

⁶⁾ *Op. cit.*, p. 361. Het jaartal 1535, dat aldaar vermeld staat, komt in strijd met de datering „anno vyffthien hondert en ein en vyfftig” aan het einde van deze „Beslechtinge” (p. 371).

⁷⁾ *Publications . . . Limbourg*, LXI (1925), p. 297.

⁸⁾ L. A. J. W. Sloet, *Oorkondenboek der Graafschappen Gelre en Zutphen*, nr. 232.

⁹⁾ J. de Vries, *Op. cit.*, p. 113.

¹⁰⁾ M. Gysseling, *Toponymisch Woordenboek* etc. (1960), pp. 675–677.

¹²⁾ J. Lindemans, *Toponymische Verschijnselen geografisch bewerkt*, II (Brussel 1946), p. 73; M. Schönfeld, *Veldnamen in Nederland* (Amsterdam 1950²⁾), pp. 23, 85 en 115, voetnota 47; H. J. Moerman, *Nederlandse Plaatsnamen* (Leiden 1956), pp. 154–155 en 160.

¹¹⁾ *Nomina Geographica Neerlandica*, II (1892), pp. 96 en 137; Hermans, *Charters van het land van Ravestein*.

¹³⁾ J. de Vries, *Op. cit.*, p. 114.

¹⁴⁾ M. Gysseling, *Op. cit.*, p. 677.

¹⁵⁾ A. Carnoy, *Origines des Noms des Communes de Belgique* (Louvain 1949), p. 448; zie ook J. Lindemans, *Op. cit.*, III (1954), p. 17.

¹⁶⁾ J. de Vries, *Op. cit.*, p. 112.

¹⁷⁾ M. Gysseling, *Op. cit.*, p. 278.

¹⁸⁾ *Op. cit.*, p. 935; J. Lindemans, *Op. cit.* III, p. 14.

¹⁹⁾ M. Gysseling, *Op. cit.*, p. 938.

²⁰⁾ *Op. cit.*, p. 948.

²¹⁾ J. Lindemans, *Op. cit.*, III, p. 14.

²²⁾ *De Maasgouw*, Jrg. 82 (1963), koll. 163–178.